

Слободян В.Д.

студентка,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасна соціальна, політична, економічна та правова ситуація в Україні є дуже нестабільною з ризиком ще більшого погіршення, в тому числі і в першу чергу, внаслідок війни на території нашої держави. Такий стан справ сприяє збільшенню числа вчинюваних кримінальних правопорушень, винуватцями великої частини з яких стають неповнолітні особи.

Окрім того, варто відмітити тенденцію до збільшення кількості психічних захворювань в сучасному суспільстві (за останніми даними, Україна займає перше місце в Європі за кількістю психічних розладів в населення) [1], і, відповідно, зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми з психічними розладами. Тому коли в процесі розслідування кримінальних правопорушень неповнолітніх у слідчого виникають певні сумніви у їхньому психічному здоров'ї, то в такому випадку передбачається проведення судово-психіатричної експертизи неповнолітнього [2, с. 161].

Судово-психіатрична експертиза як один із основних видів судових експертиз, застосовується у слідчо-судовій практиці для проведення досліджень із залученням фахівців у галузі психології та психіатрії, з метою складання висновку, який виступатиме доказом у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх підозрюваних. На таку експертизу зазвичай направляються підлітки у віці 14-18 років при виникненні сумнівів у їхній психічній повноцінності.

Зазначимо, що судово-психіатрична експертиза неповнолітніх має ряд особливостей, що виділяють її з числа інших видів експертиз та є пов'язані з віковими особливостями їхньої психіки. Зокрема, мова йде про створення атмосфери довіри в процесі експертизи, формування зацікавленості неповнолітнього у процедурі дослідження, постійний контроль за його психологічним та психічним станом, обговорення з ним та батьками можливих наслідків експертизи тощо.

Об'єктом дослідження такої експертизи є психічні прояви неповнолітнього підозрюваного, які виходять за межі нормальної поведінки

(психічні розлади). Реалізація судово-психіатричної експертизи здійснюється на основі наукової компетенції експертів, їх досвіду та у відповідності до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства. Для обґрунтованого експертного висновку потрібне отримання об'єктивних відомостей про підлітка, про перенесені ним у дитинстві захворювання та травми головного мозку, про факти його неправильної поведінки у минулому, про динаміку його стану у період обстеження.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, учасниками яких є неповнолітні, на судово-психіатричну експертизу виносяться, зокрема, наступні питання:

1) чи є у неповнолітнього ознаки відставання у психічному розвитку, і якщо є, то в чому вони виражаються?

2) з огляду на особливості психічного розвитку неповнолітнього, чи міг він повністю усвідомлювати значення та наслідки своїх дій?

3) враховуючи особливості психічного розвитку неповнолітнього, якою мірою він міг керувати своїми діями?

4) якщо слідство в справі закінчено, то порушують питання про те, чи може неповнолітня особа за своїм психічним станом стати перед судом?

5) якщо неповнолітнього визнано психічно хворим, то варто з'ясувати, яких примусових заходів медичного характеру він потребує.

Проводячи дослідження, експерт повинен сформулювати остаточні висновки щодо кожного питання, точно дотримуючись їхнього змісту.

Варто сказати, що однією з найхарактерніших особливостей психічних порушень у підлітковому віці є наявність у клінічній картині симптомів психічної незрілості (інфантильності). У деяких випадках психічна незрілість – єдиний прояв психічної аномальності. При таких станах, що позначаються як «інфантилізм», психічна незрілість часто поєднується з фізичним недорозвитком і за цими параметрам підліток виявляється таким, що не відповідає своєму віку. У подібних випадках важливість визначення ступеня незрілості стає для експерта очевидною. Так, наприклад, якщо підліток у 16 років за своїм психічним розвитком відповідає більш низькій віковій категорії, ніж 14 років, то його правове становище, природно, буде іншим і його доведеться визнати як такого, що не досяг віку кримінальної відповідальності. За необхідності визначення відповідності рівня психічного розвитку неповнолітнього його біологічному віку, відповідно до статті 486 Кримінального процесуального кодексу України, призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза [3].

Важливим є те, що проведення судово-психіатричної експертизи щодо неповнолітнього підозрюваного спрямоване не на встановлення загальної здатності або нездатності усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, а на встановлення конкретних дій, вчинених у конкретних умовах. Експертна оцінка здатності підлітка, який скоїв кримінальне правопорушення, усвідомлювати значення вчинених ним дій вимагає не тільки ретельного дослідження його розумового розвитку, особливостей його особистості, самосвідомості, наявності чи відсутності психічних вад, а й психологічного механізму формування антисуспільної поведінки.

Слушно зазначає В.В. Романюк про те, що одним з основних недоліків призначення та оцінки результатів судово-психіатричної експертизи неповнолітніх є те, що слідчого, як правило, цікавить лише питання осудності підозрюваного, тоді як питання наявності чи відсутності психічного захворювання – нібито другорядне. Попри це, і психіатри, і юристи, і психологи єдині в тому, що психічні аномалії та розлади, які зумовлюють неосудність, стають причиною виникнення агресивності, жорстокості, зниження вольових процесів, що сприяють формуванню криміногенних поглядів та орієнтацій [4, с. 151]. Тому важливо в процесі кримінального судочинства щодо неповнолітніх акцентувати увагу на виявленні різного роду психічних розладів, а також встановлення їх взаємозв'язку з поведінкою неповнолітнього.

Таким чином, судово-психіатрична експертиза неповнолітніх підозрюваних є одним із найскладніших видів експертного дослідження. Вона має ряд особливостей, що виділяють її з числа інших видів експертиз та є пов'язані з віковими особливостями психіки неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Україна посідає перше місце у Європі щодо захворюваності на психічні розлади. 2020. URL: <https://www.weche.info/blog/pro-golovne-1/post/ukrayina-posidaie-pershe-mistse-u-evropi-shchodo-zakhvoriuvanosti-na-psikhichni-rozladi-1941>

2. Лозова С.М. Особливості комплексної судової психолого-психіатричної експертизи неповнолітніх підозрюваних у вчиненні злочинів щодо дітей. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2020. 413 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16978/1/zbiynyk_konferenc_19062020.pdf

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон, Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Романюк В.В. Процесуальний аспект вивчення особи неповнолітнього у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2(86). С. 146–156. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/937717.pdf>